

PRIEKULĖ — miestas, kuriame buvo spausdinama draudžiama lietuviška spauda

PARENGĖ GINTAUTAS ČIŽIŪNAS

Priekulėje (Klaipėdos r.). 2013 m. Danutės Mukienės nuotrauka

Žemaičiai, išgirdę minint Priekulės vardą, dažniausiai prašo patikslinti, apie kurią kalbama – Lietuvos ar Latvijos Priekulę. Kalbėsime apie Priekulę, kuri priklauso Mažosios Lietuvos etnografiniam regionui.

Šis miestas – to paties pavadinimo seniūnijos ir seniūnaitijos centras. Priekulė – prie dabartinio kelio Kaunas–Jurbarkas–Šilutė–Klaipėda (XVI a. ji kūrėsi prie kelio Klaipėda–Šilutė–Tilžė), 20 km į pietus nuo Klaipėdos. Čia ir ažuolynais garsėjantis vaizdingas Minijos vingis, senas ir gražiai prižiūrimas Minijos kilpoje esantis Vingio parkas, kuris itin daug žmonių sutraukia dainų švenčių, žirginio sporto varžybų ir kitų kultūros bei sporto renginių metu. Savitas miestelio išplanavimas ir architektūra. Iki 1923 m. Priekulė priklausė Klaipėdos kraštui. Tai ryšku ne tik mūrinių pastatų architektūroje, bet ir žmonių pasaulėjautoje, jų tradicijose ir kultūroje.

Miesto centre – 1938 m. iškilusi Šv. Antano Paduviečio katalikų ir Priekulės evangelikų liuteronų bažnyčia. Veikia I. Simonaitytės vidurinė mokykla, Priekulės specialioji mokykla, biblioteka (nuo 1950 m.), paštas, hipodromas „Vingio parkas“. Gražiai tvarkomame Vingio parke auga vals-

tybės saugomas gamtos paminklas – 1,5 m storio ir 25 m aukščio Priekulės ažuolas. Miestelyje prie Vingio parko yra išlikusi buvusios rašytojos levos Simonaitytės sodyba, kurioje ji 1960–1978 m. leisdavo vasaras. Nuo 1984 m. čia veikia rašytojos vardu pavadintas memorialinis muziejus.

Priekulė – jaukus, žalias miestelis.

SVARBESNI ISTORINIAI ĮVYKIAI IR DATOS

Pagal Melno taiką (1422 m. rugsėjo 27 d.) su Vokiečių ordinu, Priekulės apylinkės atiteko Ordinui, o vėliau – Prūsijai. Kryžiuočių ordino laikais per Priekulę (per čia buvusią patogią brastą) vedė svarbūs keliai į Žemaitiją, Karšuvą ir Skalvą.

1540 m. rašytiniuose šaltiniuose paminėta kaimo prie Minijos dalis – dabartinė Priekulė.

XVI a. I p. dabartinio Priekulės miesto teritorijoje buvo Paminijos (ar Paminijo) kaimas, turėjęs 3 sodybas. Kaimo seniūnas buvo Lu-

(Nukelta į 58 p.)

Iš kairės: levos Simonaitytės memorialinis muziejus Priekulėje; paminklas Priekulėje. 2013 m. Danutės Mukienės nuotraukos

(Atkelta iš 57 p.)

kas Priekulis (Lucas Precoll) ar Priekulė. Spėjama, kad nuo šio seniūno vardo kilo miesto pavadinimas.

1587 m. iškilo pirmoji Priekulės evangelikų liuteronų bažnyčia (iki mūsų dienų išliko tik jos pamatai).

XVI a. pab. Priekulėje įkurta seniausia Klaipėdos krašte evangelikų liuteronų parapija (veikė kaip Klaipėdos filija). Joje yra dirbę iškilūs kunigai Fridrichas Masalskis (1590–1613), Jonas Aldus (1613–1642).

XVI a. Priekulėje jau buvo dvarėlis.

1590 m. gyvenvietėje jau veikė parapiinė mokykla.

1628 m. pastatyta Priekulės evangelikų liuteronų bažnyčia. Joje yra dirbę lietuviškos spaudos draudimo laikotarpiu daug prie lietuviybės puoselėjimo prisidėję kunigai Kristupas Jurksaitis (1878–1882), Vilius Gaigalaitis (1902–1915), Endrikis Endrulaitis (1904–1919). Jie vertė ir kūrė giesmes, kitus religinius tekstus. Karų su švedais laikotarpiu Priekulės evangelikų liuteronų bažnyčia buvo sugriauta. 1697 m. pastatyta nauja Priekulės evangelikų liuteronų bažnyčia. 1884–1885 m. ją remontuojant pristatytas 50 m aukščio bokštas.

XVII a. pr. Priekulės dvare pradėjo veikti ūžeiga.

1664 m. rašytiniuose šaltiniuose yra paminėti Priekulės Kameryrų rūmai. 1723 m. jie tapo Priekulės valsčiaus nuomojamu dvaru, 1886 m. pagal karaliaus privilegiją – bajoriškuoju riterio dvaru.

Nuo 1761 m. Priekulės parapiinėje mokykloje precentoriavo 1801 m. „Naudingas bičių priežiūros knygeles“ išleidęs Danielius Gottliebas Settegastas.

XVIII a. rašytiniuose šaltiniuose pradėtas minėti Priekulės dvaras.

Nuo XVIII a. iki 1950 m. Priekulė buvo Klaipėdos apskrities Priekulės valsčiaus centras.

1846 m. valdovo įsakymu nutiestas naujas kelias iš Klaipėdos į Priekulę, vėliau pratęstas iki Tilžės (jį naujasis kelias pasiekė 1853 m.).

1860–1863 m. Priekulėje antruoju teisėju dirbo vokiečių rašytojas, poetas Ernstas Vichertas (1831–1902). Jis Priekulėje įkūrė mėgėjų teatrą, kuriam pats rašė pjeses. Gyvendamas Priekulėje E. Vichertas parašė apysakų lietuviška tematika ir jas paskelbė rinkinyje „Lietuviškos apysakos“ („Šaktarpis“, „Ansas ir Grita“ ir kt.).

Po 1863 m. sukilimo carinei valdžiai uždraudus lietuvišką raštą lotyniškais rašmenimis, Priekulės krašte buvo įkurta spaustuvė. Ji veikė nuo 1865 metų. Spaustuvės šeimininkas buvo Elniškės našlaičių prieglaudos savininkas kunigas Franzas Šrėderis. Čia buvo spausdinamos religinio turinio knygos, skirtos tikintiesiems, lietuviški kalendoriai. Gautas pajamas iš leidybos F. Šrėderis skirdavo prieglaudai išlaikyti. Ši spaustuvė žinoma ir kaip pirmoji tokios rūšies spaustuvė-spaustuvinių mokykla dabartinės Lietuvos teritorijoje. Spaustuvė veikė iki 1875 m. Per tą laikotarpį čia buvo išspausdintos 48 lietuviškos knygos. F. Šrėderio darbus tęsė Jurgis Traušys. Jis 1876–1918 m. Priekulėje išspausdino 222 knygas ir 8 laikraščius. Dalis Priekulėje išspausdintų knygų lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo laikotarpiu nelegaliai buvo gabenama į Didžiąją Lietuvą. Pagal išleidžiamų knygų skaičių Priekulės spaustuvė tarp Mažosios Lietuvos miestų buvo ketvirtoje vietoje. Tuo laikotarpiu Priekulėje veikė lietuviška bibliotekėlė ir knygynėlis, jaunimo kultūros švietimo draugija „Viltis“, lietuvių klubas ir kelios kitos organizacijos.

XIX a. Priekulėje buvo dvaras, svarbus geležinkelio kompleksas, veikė didžiausias visoje Prūsijoje koklių fabrikas, plačiai garsėjo Priekulės (Minijos) karčema.

XIX a. II p. – XX a. pr. – Priekulės ekonominio suklestėjimo laikotarpis. Tuo metu čia buvo pastatyta daug Mažosios Lietuvos krašto architektūrai būdingų namų, veikė įvairios amatininkų dirbtuvės, nemažai krautvių.

1878 m. Priekulės parapiinė mokykla tapo pasaulietine. Jai išlaikyti karališkoji valdžia tais metais skyrė 3 000 markių dotaciją.

1885 m. iškilo pašto pastatas (čia jis veikia iki šiol).

1898 m. miestelyje įrengtas dujinis gatvių apšvietimas.

1903–1919 m. Priekulėje mokytojavo tautosakininkas, vertėjas, laikraščio „Keleivis“ redaktorius Wilhelmus Kučius.

1919 m. įkurta lietuviybę puoselėjusi draugija „Viltis“ (naciai jos veiklą uždraudė 1939 m.).

1923 metais Priekulė, kartu su kitomis Klaipėdos krašto gyvenvietėmis prijungta prie Lietuvos.

1925 m. Priekulėje buvo 1 101 gyventojas, 1939 m. – apie 2 000, 1959 m. – 1 823, 1970 m. – 2 000, 1979 m. – 1 864, 1989 m. – 1 826, 2001 m. – 1 725, 2010 m. – 1 644, 2011 m. – 1 413.

XX a. pr. Priekulėje veikė moterų, jaunikaičių ir mergų draugijos.

1937 m. Priekulėje pastatyta katalikų bažnyčia.

1939 m. kovo 23 d. hitlerinė Vokietija aneksavo Klaipėdos kraštą, kuriai tuo metu priklausė ir Priekulė. Dalis šiame krašte gyvenusių žmonių, tarp jų ir žydų tautybės, pasitraukė į Lietuvą. Miestelyje likę lietuviybę puoselėję gyventojai, žydai, nacių buvo suimti ir uždaryti į kalėjimus, koncentracijos stovyklas, sunaikinti. Dalis lietuvininkų buvo paimta į hitlerininkų kariuomenę ir turėjo kovoti vokiečių pusėje. Antrojo pasaulinio karo metais Priekulėje, kaip ir kitose Mažosios Lietuvos vietovėse, buvo uždarytos visos lietuviškos įstaigos, organizacijos, įmonės, uždrausta lietuvių kalba (net ir bažnyčiose). 1944 m., artėjant sovietų armijai, vietiniai gyventojai buvo prievarta evakuojami į Vokietiją, daugelis jų žuvo atsitraukdami, ypač ties Šilute.

Miestas stipriai nukentėjo per Antrąjį pasaulinį karą. Karo ir sovietmečio laikotarpiu dalis XIX a. II p. – XX a. pr. pastatytų namų buvo nugriauta ar perdirbta. Karo metais rusų kareiviai sudegino Priekulės evangelikų liuteronų bažnyčią. 1992 m. rugpjūčio 7 d. buvusiam šventoriuje, senųjų kapinių teritorijoje, atidengtas iš juodo švediško akmens sukurtas altorius-paminklas, kuriuo įamžintas bažnyčios atminimas (projekto autoriai – Marija Purviniėnė ir Martynas Purvinas, darbų meistras – Vilius Stančius). Buvę bažnyčios pamatai 1994 m. pažymėti žema akmenine tvora.

1945 m. pavasarį lietuvininkų ūkiuose nemokamai įkurdinta nemažai šeimų iš Žemaitijos ir kitų Lietuvos vietų. Jiems buvo teikiama paskolos, mokesčių lengvatos, o naujakuriai lietuvininkai į savo ūkius nebebuvo įleidžiami.

1945 m. įkurtas Priekulės tarybinis ūkis, kuris specializavosi paukštininkystės srityje. Sovietmečiu Priekulė buvo TSRS 50-mečio paukštininkystės tarybinio ūkio centrinė gyvenvietė.

1946 m. rugpjūčio 3 d. Priekulei suteiktas apskrities pavaldumo miesto statusas.

1950–1953 m. Priekulė buvo Klaipėdos sritys rajoninio pavaldumo miestas, 1953–1959 m. – Klaipėdos sritys Priekulės rajono centras, 1959–1995 m. – Klaipėdos rajono rajoninio pavaldumo miestas, Priekulės apylinkės centras, nuo 1995 m. – Klaipėdos apskrities Klaipėdos rajono Priekulės seniūnijos centras. Sovietmečiu čia veikė tokio tipo Lietuvos gyvenvietėms būdingiausios švietimo, kultūros, prekybos, buitinio aptarnavimo įstaigos bei įmonės, sūrių, keramikos gamyklos.

Nuo 1962 m. mieste veikia žirginio sporto mokykla, kurios auklėtiniai garsina šį kraštą savo sportiniais pasiekimais.

1997 m., Priekulėje minint rašytojos levos Simonaitytės 100-ąsias gimimo metines, miesto centre pastatyta buvusios priekulėškės Dalios Matulaitės sukurta skulptūra „Šventvakarių Ėvė“.

2002 m. patvirtintas Priekulės herbas (dailininkas Rolandas Rimkūnas).

IŠKILŪS PRIEKULĖS KRAŠTO ŽMONĖS

- Ernst Boerschmann (1873–1949), architektas, kinologas.
- Friedrich Börschmann (1870–1941), medikas, politikas.
- Herbert Böttcher (1907–1950), teisininkas, politikas.
- Egon Erzum (1904–1974), politikas.
- Heinz Janert (1897–1973), profesorius, dirvotyrininkas.
- Linas Julijonas Jankus (g. 1946), tapytojas, visuomenės veikėjas.
- Konrad Loerke (1909–1975), jūrininkas.
- Ieva Simonaitytė (1897–1978), rašytoja.

Ievos Simonaitytės paminklas Priekulėje (Klaipėdos r.). Skulptorė Dalia Matulaitė. Danutės Mukienės nuotrauka. 2013 m.

Tarp žymiausių šio krašto žmonių, jo istorijos tyrinėtojų yra ir Vilius Ašmys, Rožė Barasaitė-Juškenienė, Algis Dambrauskas, Romualda Dobranskienė, V. Gaigalaitis, Heincas Gailius, Stasys Jankus, Elvyra Jašmontaitė, Vytautas Kaltenis Endrius Karalius, Domas Kaunas, Endrius Karalius, Vytautas Karaliaus, Vanda Kensminavičiūtė-Būdvytienė, Šarūnas Knabikas, Ieva Krukytė-Armonaitienė, Marija Krukytė, Vilhelmas Kučius, Edita Kurpreikšytė-Barauskienė, Dalia Matulaitė, Jonas Meškelevičius, Daiva Mikėlaitytė-Onaitienė, Asta Norvilaitė-Janušauskienė, Silva Pocytė, Marija ir Martynas Purvinai, Stasys Rutkauskas, Albinas Stubra, Marijona Vilčiauskienė, Paulina Žemgulytė ir daugelis kitų.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Gerhardas Jankus, *Prökuls: Kirchspiel und Marktort im Memelland* (Priekulė: Klaipėdos krašto parapijos ir prekybos centras), Vokietija, 1989.
2. *Priekulė* [sud. Kęstutis Demereckas], Klaipėda: Libra Memelensis, 2004, p. 24.
3. „Priekulė“, *Mūsų Lietuva*, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1968, t. 4, p. 666.
4. Birutė Žemaityte, „Mažo miestelio didi istorija“, *Mažoji Lietuva* <http://www.mazoji-lietuva.lt/article.php?article=408> (žr. 2013-08-20).

Priekulė. 2013 m. Danutės Mukienės nuotrauka